Agnieszka Ziomek*

RELACJE MIĘDZY PRODUKTEM SPOŁECZNYM I BEZROBOCIEM W USA, WYBRANYCH KRAJACH UE I W POLSCE OKRESU TRANSFORMACJI

1. Wprowadzenie

Związek między tak podstawowymi zmiennymi makroekonomicznymi, jakimi są produkt społeczny i bezrobocie, uznawany jest w teorii ekonomii za jedno z podstawowych sprzężeń systemu zależności o charakterze rynkowym. Sformułowanie zaś przez A. Okuna empirycznej zależności między PNB i bezrobociem dla Stanów Zjednoczonych stało się ważnym etapem badań w tej dziedzinie[1].

Artykuł zawiera krótki przegląd sytuacyjny gospodarki USA i najwyżej rozwiniętych krajów UE, takich jak Francja, Niemcy, Wielka Brytania, z uwzględnieniem rytmicznego sprzężenia między produktem społecznym i bezrobociem. Związek, w wybranych krajach, został przedstawiony poprzez opis siły powiązania zmian, na podstawie długookresowego szeregu danych. Ponadto prezentuje się tu szkic systemu uwarunkowań prowadzących do kształtowania się tego związku. Podjęte rozważania służą próbie udzielenia odpowiedzi na pytanie o kształtowanie się siły badanego związku w Polsce w okresie transformacji oraz po wejściu do UE.

* Dr A. Ziomek, adiunkt w Katedrze Polityki Gospodarczej i Planowania Rozwoju, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu.

[1] Kategoria produktu narodowego brutto (PNB) była stosowana w Stanach Zjednoczonych Ameryki do roku 1992. Obecnie statystyka amerykańska stosuje kategorię produktu krajowego brutto (PKB). Zatem A. Okun stosował do badań nad gospodarką amerykańską miernik PNB.

2. Metoda badania związku między produktem społecznym a bezrobociem w ujęciu Arthura Okuna

Teoretyczny model zależności, sformułowany przez A. Okuna, oparty został na badaniach gospodarki Stanów Zjednoczonych Ameryki, w której stopień powiązania zmian produktu społecznego i bezrobocia był w latach 50. ubiegłego stulecia zauważalny i nadal pozostaje bardzo wysoki.

Prawo Okuna[2], choć obejmuje postać dość prostej formuły, dotyczy w rzeczywistości znacznej liczby relacji i wzajemnych oddziaływań na siebie różnych wielkości ekonomicznych. Są to między innymi czynniki wywołujące okresowe fluktuacje bezrobocia i produktu społecznego, a także szerokie spektrum czynników ekonomiczno-społecznych towarzyszących tym zmianom. Nie bez znaczenia pozostaje tu także tempo zmian poszczególnych czynników oraz fakt ich przyczynowej zależności.

Główną wszakże myślą wynikającą z prawa Okuna jest sformułowanie mówiące o redukcji poziomu luki bezrobocia w wysokości 1 punktu procentowego, co automatycznie wywołuje zmniejszanie się poziomu luki produktu (PNB) w wysokości trzech punktów procentowych.

Podstawowe zaś równanie wyrażające ilościową zależność prawa Okuna ma postać:

$$y - y^* = -\beta(u - u^*),$$

gdzie:

y – produkcja, produkt społeczny, PNB,

y^* – potencjalne: produkcja, produkt społeczny, PNB,

$y - y^*$ – luka wyrażająca różnicę pomiędzy rzeczywistym i potencjalnym poziomem produkcji, produktu społecznego, PNB[3],

u – bezrobocie rzeczywiste,

u^* – bezrobocie naturalne,

---

[2] W artykule zastosowano określenie analizowanej zależności jako tzw. „prawa Okuna". Ze względu na niestabilność wartości współczynnika Okuna oraz trudną do zdefiniowania grupę czynników generujących związek, proponuje się w literaturze użycie określenia: „reguła Okuna". Patrz: M. F. J. Prachowny, *Okun's Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates*, „The Review of Economics and Statistics" 1993, nr 55, s. 332.

[3] Wyrażając zmiany wielkości bezrobocia w stosunku do zmian w produkcji, Okun posługuje się pojęciem luki występującej pomiędzy rzeczywistą a potencjalną wartością produktu i bezrobocia. Dokonuje w ten sposób pomiaru stopnia wykorzystania potencjału produkcyjnego w gospodarce, a w przypadku bezrobocia wskazuje na wielkość niewykorzystanych zasobów pracy w postaci grupy bezrobotnych przewyższającej liczebnie wielkość bezrobocia naturalnego. M. F. J. Prachowny, *Okun's Law...*, op.cit., s. 333.

$u - u^*$ – luka wyrażająca różnicę pomiędzy poziomem bezrobocia rzeczywistego i bezrobociem naturalnym,

β – współczynnik Okuna.

Wartość wzrostu produktu, określana przez tę zależność, nazywana jest współczynnikiem Okuna (β). Ma on następującą postać:

$$\beta = -\frac{y - y^*}{u - u^*}.$$

Współczynnik Okuna oznacza zmianę poziomu luki produktu, która wystąpi, gdy poziom luki bezrobocia zmieni się o jednostkę[4]. Ujemny znak dotyczy przeciwnego kierunku zmian produktu względem bezrobocia. Wartość ta, istotna dla praktycznego oznaczenia siły związku, nie jest ani dokładna, ani też stała. Wartość β w danym momencie, określana w przedziale od 2 do 3, jest raczej przybliżeniem, związanym po części z trudnościami wynikającymi z pomiaru wielu wartości determinujących zmiany produktu i liczby bezrobotnych. Wartość współczynnika oznaczającego siłę związku zmienia się również w czasie. Okun, formułując swoje prawo w latach sześćdziesiątych, uzyskał z obliczeń wartość współczynnika β na poziomie 3. Wynikałoby stąd, że zmiana poziomu luki bezrobocia o jednostkę powodowałaby zmianę poziomu luki produktu w wysokości 3 punktów procentowych. Okun wymienia przy tym dodatkowe czynniki wywołujące zmiany w produkcie społecznym, poprzez zmiany w bezrobociu. Są to: zmiana liczby przepracowanych godzin, zmiana liczby pracowników (czasem wymienia się ją jako indukowaną zmianę podaży pracy), zmiana w produktywności pracy[5]. Wzrost produkcji w prawie Okuna o 3 punkty procentowe oznacza zatem, że znaczący wpływ na wskaź-

[4] Obecnie metoda określania wartości wskaźnika Okuna jest zróżnicowana. Na przykład, J. Lee opiera się na regresji wzrostu PKB względem zmiany wielkości bezrobocia. I. Moosa bada z kolei model regresji wartości cyklicznego bezrobocia względem jego opóźnionych wielkości i składnika cyklicznego logarytmu PKB. Ch. Weber wprowadza natomiast kolejną modyfikację badanych zmiennych, estymując model regresji stopy bezrobocia względem jego opóźnionych wartości oraz opóźnionych wartości luki dochodowej. W opracowaniu G. Schnabela spotykamy jeszcze inne podejście, mianowicie próby estymacji modelu regresji różnicy stóp bezrobocia względem bieżących i opóźnionych logarytmów PKB. Pomiar związku dokonywany jest zatem według odwróconej formuły wskaźnika Okuna. G. Schnabel, *Output Trends and Okuns Law*, BIS Working Papers nr 111.

[5] A. Okun oparł swoje rozważanie na funkcji produkcji Cobba-Douglasa. Tymczasem wiele badań wskazuje na to, iż nie występuje powiązanie pomiędzy zmianami dochodu oraz kapitału i pracy. Zob. R. E. Hall, D. W. Jorgenson, *Tax Policy and Investment Behavior*, „American Economic Review" 1967, vol. 57, s. 388–400. Z drugiej strony konstruowano modele potwierdzające występowanie takiej zależności. Estymacje funkcji Cobba-Douglasa pozwalają na wyjaśnienie niestabilności zależności pomiędzy produktem, kapitałem i pracą w zależności od długości dnia pracy i zmian poziomu płac realnych. Por. R. E. Lucas, *Capacity Overtime and Empirical Production Function*, „American Economic Review Proceedings" 1970, nr 5, s. 23–27; T. J. Sargent, N. Wallace, *The Elasticity of Subtitution and Cyclical Behavior and Labor's Share*, „American Economic Review" 1974, nr 2, s. 257–263.

nik wykorzystania potencjału oraz na wzrost produkcji mają wszystkie lub kilka z wymienionych wyżej czynników. Okun twierdził iż: „Wyraźnie, zwykłe dodanie 1 procenta zasobu pracy do grupy zatrudnionych podniesie zatrudnienie niewiele ponad 1 procent. Jeśli natomiast tygodniowy wymiar czasu pracy i produktywność nie ulegną zmianie, wówczas produkcja wzrośnie tylko o nieco ponad 1 procent". Ponadto zauważył, że „1 punktowi procentowemu spadku stopy bezrobocia towarzyszą: około 0,5-procentowy wzrost liczby przepracowanych godzin na jednego pracującego lub przyrost tygodniowego czasu pracy o 0,2 godziny. Ze względu zaś na indukowany wzrost siły pracy o 1,3 procent produktywność roboczogodziny musiałaby wzrosnąć o 1,4 procent". Inaczej mówiąc, bezrobocie będzie spadać wraz ze wzrostem produktu, gdy wzrost ten będzie przewyższał przyrost produktywności i liczby ludności, powiększający zasób pracy[6]. Wynika stąd, że efekt w postaci wzrostu PNB i spadku bezrobocia może pojawić się przy określonej kombinacji wymienionych czynników.

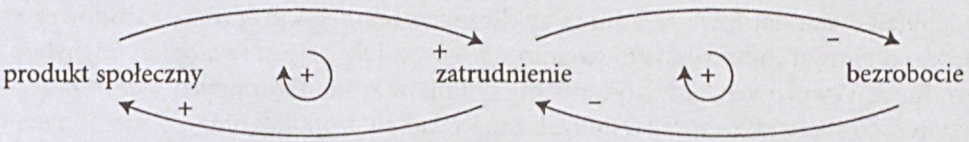
Wiadomo, iż spadek bezrobocia nie jest możliwy bez wzrostu liczby miejsc pracy, czemu towarzyszy wzrost zatrudnienia[7]. Nie występuje jednak zależność bezpośrednia, zgodnie z którą wzrost zatrudnienia byłby równy spadkowi bezrobocia, gdyż obsadzanie nowych miejsc pracy dokonuje się także przez zatrudnienie nowych uczestników rynku pracy (*newentrants*) lub przez zmianę miejsc zatrudnienia dotychczas pracujących (np. w UE obserwuje się silne przesunięcia miejsc pracy z dziedzin tradycyjnych, w tym przemysłu ciężkiego, do sektora usług). Dlatego też obniżenie się wskaźnika bezrobocia (tj. stopy bezrobocia) nigdy nie jest wprost proporcjonalne do wzrostu zatrudnienia. Można dodać, że zawsze wzrost miejsc pracy odpowiadający potencjalnemu wzrostowi zatrudnienia musi być wyższy od oczekiwanego spadku bezrobocia. Stąd relacja pomiędzy cyklicznymi zmianami produktu społecznego i bezrobocia może pozostawać zmienna w czasie. Odchylenia te mogą być wynikiem zmiany w trendzie zatrudnienia lub podaży pracy. W pewnym stopniu wpływ na to mają także zmiany po stronie produkcji, takie jak: zmiana struktury produkcji i form organizacji pracy. Uproszczoną strukturę zależności pomiędzy produktem społecznym, zatrudnieniem i bezrobociem pokazuje rysunek 1.

Związek między produktem społecznym i bezrobociem funkcjonuje w oparciu na zmianach w zatrudnieniu. Brak natomiast bezpośredniego sprzężenia pomiędzy produktem społecznym i bezrobociem. Zmiany zatrudnienia i bezrobocia wzajemnie się równoważą, zaś zmiany produktu społecznego i zatrudnienia wzajemnie się wzmacniają. Wzrost bezrobocia jest związany ze spadkiem zatrudnienia, a spadek zatrudnienia ze spadkiem produktu społecznego i odwrotnie.

---

[6] N. Acocella, *Zasady polityki gospodarczej*, PWN, Warszawa 2002, s. 199.

[7] European Commission, *The Competitiveness of European Industry*, Raport, 1998.

Rys. 1. Podstawowy model przyczynowo-skutkowy zależności
Źródło: opracowanie własne

3. Charakterystyka związku między produktem społecznym i bezrobociem w USA

Gospodarka[8] Stanów Zjednoczonych jest uważana za jedną z najlepiej funkcjonujących. Świadczą o tym wskaźniki wzrostu gospodarczego, niska podatność na wpływ szoków zewnętrznych i poziom dobrobytu społeczeństwa. Jedną z miar harmonijnego przebiegu procesów rynkowych może być wskaźnik synchronizacji zmian wybranych wielkości agregatowych (takich jak konsumpcja, inwestycje, zatrudnienie) z wahaniami realnego PNB.

Tab. 1. Wybrane cechy wahań koniunktury w USA w latach 1954–1991 (w %)

Składniki PNB	Przeciętny udział w realnym PNB	Odchylenie standardowe składnika cyklicznego	Korelacja z realnym PNB
Realny PNB	100	1,7	1,00
Konsumpcja	54,2	0,9	0,77
Inwestycje	24,2	6,8	0,92
Zakupy państwowe dóbr i usług	22,2	2,0	0,05
Eksport netto	–0,7	0,6	–0,26
Zatrudnienie	–	1,1	0,85
Czas pracy	–	1,7	0,88
Produkcja na 1 zatrudnionego	–	1,0	0,80
Produkcja na 1 godz. pracy	–	0,8	0,32
Bezrobocie	–	5,9	**–0,92**

Źródło: opracowano na podstawie R. Barro, *Makroekonomia*, OWE, Warszawa 1997, s. 35.

Wysokie wartości wskaźnika korelacji poszczególnych agregatów w odniesieniu do zmian realnego PNB wskazują na silne powiązania w systemie gospodarczym, które utrzymują się w trakcie przebiegu cykli koniunkturalnych. W latach 1951–1991

[8] *Regional Employment Growth and the Business Cycle*, „Economic Perspectives" 1999, nr 23, s. 21.

odchylenie standardowe składnika cyklicznego realnego produktu narodowego brutto od linii trendu wynosiło średnio 1,7% (por. tab. 1). Jest to stopień odchyleń produktu wywołanych oddziaływaniem czynników koniunkturalnych. Warto zadać pytanie, co sprawia, że obraz współzależności wahań produktu oraz wymienionych w tabeli 1 zmiennych gospodarczych jest dość klarowny.

W stymulowaniu rozwoju gospodarczego USA dominują gałęzie przemysłu wysokiej technologii, oparte na wiedzy[9]. Tendencja zmiany hierarchii sektorów generujących wzrost gospodarczy jest widoczna przez zmiany w zatrudnieniu, ponieważ postęp technologiczny (a z nim związany wzrost wysoko wydajnych gałęzi przemysłu) powoduje redukcję miejsc pracy w gasnących gałęziach przemysłu. Z kolei dostosowanie struktury tworzenia produktu społecznego sprzyja harmonijnej reakcji zmiennych na wahania związane ze zmianą fazy cyklu koniunkturalnego. Jednocześnie wysoki poziom inwestycji i wydatków konsumpcyjnych dodatnio stymuluje gospodarkę, co wpływa na transformację zmian w sferze produkcji na rynek pracy. Wynikiem tego jest ogólnie niski poziom bezrobocia, który utrzymuje się mimo zachodzących zmian struktury wewnątrz grupy przedsiębiorstw produkcyjnych[10].

Elastyczna reakcja rynku pracy na zmiany w dynamice PNB (porównaj dane w tab. 1) świadczy o wysokiej wrażliwości systemu na zmiany bodźców. Ze względu na charakter rynku pracy w USA (gdzie decydującą rolę odgrywa pracodawca), zmiana bezrobocia wynika z reakcji pracodawców na wahania produktu społecznego. Pracownicy są zatem odbiorcami ich decyzji. Wynika to między innymi stąd, że związki zawodowe USA lub inne zorganizowane grupy nacisku po stronie pracobiorców nie odgrywają większej roli. Związki zawodowe istnieją przede wszystkim tam, gdzie zatrudnienie maleje[11]. Natomiast organizacje przedsiębiorców w Stanach Zjednoczonych są silnie popierane przez lobby rządowe i mają długoletnią tradycję w przeciwieństwie do organizacji pracowniczych, o niskiej sile oddziaływania.

Silny w USA związek między produktem społecznym i bezrobociem wynika także stąd, że rynek pracy w USA jest w ogóle wysoko elastyczny. W zależności od potrzeb stosowane są rozwiązania dotyczące zmian długości czasu pracy, sposobów wynagradzania i zatrudnienia. Amerykański rynek pracy to zatem elastyczny rynek pracy, charakteryzujący się przy tym wysoką podażą pracy oraz przewagą pracodawców

---

[9] W. Cellary, *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w elektronicznej gospodarce* (maszynopis powielony).

[10] R. W. Bednarzik, *The Role of Entrepreneurship in U.S. and European Job Growth*, „Monthly Labor Review", July, 2000.

[11] W latach 30. ubiegłego stulecia związki pracownicze powstały w gałęziach przemysłu bawełnianego. W dziedzinach będących w fazie rozwoju związki zawodowe dopiero się kształtują. Federacja związków zawodowych AFL/CIO liczy coraz mniej członków i zrzesza pracowników z nielicznych dziedzin gospodarki: B. Craver, *Can Unions Survive*, New York University Press, 1993, s. 46. Na temat przyczyn obniżania się popularności związków zawodowych w krajach wysoko rozwiniętych można przeczytać w: B. Klandemans, *Psychology and Trade Union Participation: Joining, Acting, Quitting*, „Journal of Occupational Psychology" 1986, nr 59.

w jego organizacji[12]. Stosowanie metod dostosowania zasobu pracy do potrzeb firmy przyjmuje inne formy w zakładach tzw. związkowych i w zakładach, w których organizacje pracownicze nie istnieją. Zaobserwowano tu natomiast pewną prawidłowość, a mianowicie taką, iż w zakładach związkowych, gdy sytuacja firmy się pogarsza, bardziej preferowane jest zwalnianie pracowników i ponowne zatrudnienie, gdy sytuacja się poprawia. Tym samym część zasobu pracy jest „magazynowana na zewnątrz", natomiast robotnicy otrzymują status bezrobotnych. Zwalnianie pracowników jest mniej popularne w zakładach „niezwiązkowych". Unikając nadmiaru zatrudnienia i przepływu siły roboczej, w zakładach tych stosuje się formy regulacji wynagrodzeń i czasu pracy. Poniekąd dlatego właśnie dobowolne rezygnacje z pracy znacznie częściej występują w zakładach „niezwiązkowych"[13].

Współzależność zmian produktu społecznego i bezrobocia w latach 90. w USA przedstawiają dane tabeli 2. W latach 90. w USA wystąpił wzrost gospodarczy na poziomie blisko 3% rocznie. Zgodnie z regułą A. Okuna bezrobocie obniżyło się, osiągając poziom stopy naturalnej. Dużą dynamikę wykazała gospodarka w odniesieniu do liczby nowych miejsc pracy. W latach 1990–1997 powstało tam 11 mln nowych miejsc pracy[14].

Stopień ingerencji państwa w sferze rynku pracy poprzez politykę walki z bezrobociem w USA dotyczy głównie szkoleń i podnoszenia wartości kapitału ludzkiego.

Tab. 2. Porównanie zmian poziomu bezrobocia, kosztów pracy i wzrostu gospodarczego w USA

Lata	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Zmiany w stopie bezrobocia	–0,8	0,1	–0,9	–1,0	0,1	–0,2	–0,7	–0,4	–0,3	–0,1
Wzrost kosztów pracy*	0,1	0,3	–0,9	–1,6	–1,4	–1,5	–0,9	0,5	0,0	0,1
Tempo wzrostu produktu krajowego	–0,5	3,1	2,7	4,0	2,7	3,6	4,4	4,3	4,1	4,2

* Wskaźnik kosztu pracy to stosunek wynagrodzenia do produkcji w cenach bieżących na jednego zatrudnionego.

Źródło: *Eurostat*, www.europa.eu.int, 30.03.2002, *Bureau of Labor Statistics*, www.bls.gov, 30.03.2002.

[12] Szerzej wnioski na temat czynników kształtowania podaży pracy przedstawiono w: J. J. Heckman, *What Has Been Learned About Labor Supply in the Past Twenty Years*, „American Economic Review" 1993, nr 5, s. 116–121; T. F. Juster, F. Stafford, *The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models and Problems of Measurement*, „Journal of Economic Literature" 1991, nr 6, s. 471–522.

[13] Przyczyny stosowania odmiennych metod regulacji zasobu pracy przedstawia J. L. Medoff. Typ regulacji ma swoje źródło w sposobie komunikacji pomiędzy pracownikami i zarządem. W zakładach związkowych są to zbiorowe negocjacje, w pozostałych zakładach zamiast rozmów na temat warunków płac z pracodawcą występują rezygnacje lub przyjęcia pracowników. Występuje jednakże zróżnicowanie decyzji w odniesieniu do poszczególnych grup wiekowych pracowników. J. A. Medoff, *Layoffs and Alternartives under Trade Unions in U.S. Manufacturing*, „American Economic Review" 1979, nr 6, s. 380-395, R. B. Freeeman, *Individual Mobility and Union Voice in the Labor Market*, „American Economic Review" 1976, nr 5, s. 361–368.

[14] *National Current Labor Statistics*, BLS, www.stats.bls.gov, 23.03.2002.

Stosowane są zasadniczo instrumenty podażowe, takie jak regulacja stóp procentowych i wysokości podatków. Programy[15] uruchamiane przez rząd w ramach rynku pracy są skierowane do tzw. zniechęconych poszukiwaniem pracy i osób zagrożonych bezrobociem. Departament pracy USA przeznacza na ten cel rocznie około 4,5 bln dolarów. Beneficjentami tych programów jest zaledwie 700 tys. osób spośród 25 mln osób w wieku 16–55 lat, będących adresatami tych programów. Jest to zatem niewielka grupa otrzymująca pomoc ze strony władz federalnych.

Wysoka elastyczność rynku pracy USA oraz wysoka dynamika gospodarki to jedne z czynników mających wpływ na siłę związku między produktem społecznym i bezrobociem. Jednocześnie są to czynniki charakterystyczne, sprzyjające synchronizacji tytułowego związku w gospodarce Stanów Zjednoczonych.

4. Związek między produktem społecznym i bezrobociem w krajach UE

W krajach takich jak Francja, Wielka Brytania czy Niemcy istnieją stabilne struktury instytucjonalne, ponadto stopień rozwoju rynku jest wysoki. Zatem takie cechy, jak stabilność czy równowaga ekonomiczna powinny w znacznym stopniu przyczyniać się do stabilizacji interesującego nas tu związku. Jednakże, jak się okazuje, nie są to cechy decydujące, ponieważ sprzężenie produktu społecznego i bezrobocia w krajach UE jest słabsze niż w gospodarce Stanów Zjednoczonych. Wyraźna różnica pojawia się też wśród czynników kształtujących siłę związku. Ponadto powiązanie zmian bezrobocia i produktu w gospodarce jest wynikiem zarówno polityki Unii (jednolitej wśród państw członkowskich), jak i wewnętrznych polityk krajów.

Postępująca i coraz ściślejsza integracja sprzyja także łączeniu wspólnych wysiłków w walce z bezrobociem. Mamy więc tu także do czynienia z europejską polityką zatrudnienia[16] oraz wspólnym europejskim rynkiem pracy. Zatem zmiany podejmowane na szczeblu unijnym dotyczą całego rynku pracy na terenie Unii Europejskiej. Wynika stąd, że walka z bezrobociem oraz polityka wzrostu są w pewnym stopniu uzależnione od polityki tego ugrupowania.

Jak zatem kształtuje się siła związku w wybranych krajach UE? W tabeli 3 zamieszczono wyniki badań wartości wskaźnika Okuna, przeprowadzone trzema metodami.

Właściwie tylko w przypadku Stanów Zjednoczonych wskaźnik ma wartość porównywalną i stabilną, co można zauważyć przez wyłączenie podokresu 1990–

[15] Rząd USA uruchomił pierwsze programy szkoleń i pomocy zniechęconym w roku 1964, w czasach tzw. War on Poverty (wojny z biedą), patrz: L. Katz, *Active Labor Market Policies to Expand Employment*, w: *Reducing Unemployment:Current Issues and Policy Options*, s. 272.

[16] Za datę powstania europejskiego rynku pracy uważa się 2 października 1997 roku, a więc moment podpisania traktatu amsterdamskiego.

Tab. 3. Porównanie wysokości wskaźnika Okuna

Kraj	Schnabel[17]	Lee[18]	Moosa[19]
Wielka Brytania	(1963–2000) –0,50 (1991–2000) –0,75	(1955–96) –0,72	(1960–95) –0,37
Niemcy	(1964–2000) –0,27 (1992–2000) –0,52	(1960–96) –0,40	(1960–95) –0,41
Francja	(1966–2000) –0,17 (1992–2000) –0,60	(1955–96) –0,34	(1960–95) –0,36
Stany Zjednoczone Ameryki	(1954–2000) –0,42 (1990–2000) –0,44	(1955–96) –0,54	(1960–95) –0,46

Źródło: G. Schnabel, *Output Trends and Okun's Law*, BIS Working Papers, s. 2[20].

–2000[21]. W Niemczech regularność wyników zakłóca jedynie wartość wskaźnika dla najdłuższego okresu 1964–2000. W tym przedziale czasowym siła związku jest znacznie słabsza w porównaniu z ostatnim dziesięcioleciem. Wartości wskaźników dla Francji sugerują bardzo silny wzrost wskaźnika w latach 1992–2000. Wyraźnie wyższą niż pozostałe kraje wartością wskaźnika charakteryzuje się przypadek Wielkiej Brytanii. Wartość wskaźnika w przypadku Wielkiej Brytanii jest najwyższa, z wyjątkiem wskaźnika obliczonego metodą Moosa (patrz tabela 3). W pozostałych krajach UE, tj. w Niemczech i Francji, wskaźniki mają zdecydowanie niższe wartości[22].

Objaśniając słabszą siłę związku w krajach UE, można ją uzasadnić poprzez uwzględnienie oddziaływania kilku czynników, które pośrednio prowadzą do wydłużania się okresu poszukiwania pracy i pozostawania bezrobotnym. Aż 91% zmienności bezrobocia w UE można na przykład tłumaczyć „naturą" mechanizmu regulacji płac, będącego konsekwencją silnie zorganizowanych przetargów płacowych, a także charakterem polityki rynku pracy i typem systemów ubezpieczeń dla

[17] Estymacja różnicy stóp bezrobocia względem bieżących i opóźnionych log PKB, dane roczne.

[18] Wskaźnik odwrócony, estymacja wzrostu PKB względem zmiany bezrobocia.

[19] Estymacja zmiennej cyklicznego bezrobocia względem opóźnionych wielkości bezrobocia i składnika cyklicznego log PKB.

[20] Por.: R. T. Kaufman, *An International Comparison of Okun's Law*, „Journal of Comparative Economics", vol. 12, nr 2, s. 182–203.

[21] Wysoki stopień sprzężenia zmian w tym okresie wyjaśnić można między innymi wzrostem udziału sektora usług i spadkiem sektora przemysłu i rolnictwa. Zarówno zatrudnienie, jak i bezrobocie generowane w trakcie poszczególnych wahań cyklu koniunkturalnego, przy takiej proporcji udziału sektorów, w znaczący sposób reagowało na zmiany w PKB. Por. *The Competitiveness of European Industry*, European Commission Report 1998, s. 48–55.

[22] Wynika to między innymi z różnicy w poziomie liberalizacji stosunków na rynku pracy pomiędzy USA, Wielką Brytanią i Francją, Niemcami. Por. E. Kryńska, *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa 2001, r. 1.

bezrobotnych[23]. Różnice w stopniu sprzężenia zmian produktu społecznego i bezrobocia wynikają także z wysokiej skali regulacji dotyczących ochrony zatrudnienia. W porównaniu z USA, tego typu regulacji na poziomie federalnym jest w UE znacznie więcej. W krajach Unii Europejskiej działania służące ochronie zatrudnienia przejawiają się również między innymi w nakładaniu kar pieniężnych na pracodawcę lub w dodatkowych wypłatach dla zwalnianych pracowników oraz we wprowadzaniu okresów wypowiedzenia, które odsuwają moment zwolnienia, wywołując opóźnienie dostosowań[24].

Polityka społeczno-gospodarcza przejawiająca się we wzroście zabezpieczeń socjalnych w krajach UE powoduje w pewnym stopniu utrzymywanie się bezrobocia w UE. Podatki oraz wszelkie regulacje zwiększające koszt pracy podtrzymują bezrobocie i obniżają płace. Natomiast transfery na rzecz bezrobotnych redukują chęć poszukiwania pracy, akceptacji oferty i podnoszą wymagania płacowe[25].

Wzrost świadczeń socjalnych we Francji i Niemczech (porównaj dane w tabeli 4) można także uzasadnić działalnością związków zawodowych i ekspansją regulacji związanych z realizacją unijnej polityki socjalnej. Francja jest jedynym krajem w grupie OECD, w którym poziom efektywnej stopy opodatkowania w latach 90. przekraczał 30%[26]. Jednocześnie badany związek we Francji ma najniższą wartość. Ekspansja świadczeń socjalnych najmniej dotknęła Wielką Brytanię. Ogólnie wydatki na świadczenia socjalne, mierzone poziomem udziału zasiłków i wydatków na ochronę socjalną w płacy, wzrosły w 1989 roku, w porównaniu z poziomem wydatków w 1965 roku, tylko o 5,5 pkt. procentowego. Był to między innymi to efekt prowadzonej w latach 80. polityki deregulacji i osłabiania siły związków zawodowych. Polityka budowy „społeczeństwa przedsiębiorczego" przyniosła określone społecznie rezultaty, tzn. silne zróżnicowanie płac i eskalację ubóstwa[27].

Mimo tendencji do deregulacji oraz realizacji polityki propodażowej udział państwa w rozpatrywanych gospodarkach pozostaje znaczny w porównaniu do USA. Widać tu jednak zarazem wyraźną różnicę pomiędzy Wielką Brytanią (gdzie stopień ingerencji i regulacji rynku pracy jest niższy) a Niemcami i Francją (o znacznej ingerencji państwa w tej dziedzinie). Proces deregulacji przebiega bardzo wolno. Barierą w przeprowadzaniu deregulacji są trudności związane ze zmianą przepisów dotyczących płac, tj. płacy minimalnej, czasu pracy i ochrony stosunku pracy,

[23] D.T. Mortensen, *Reducing Supply – Side Disincetives to Job Creation*, w: *Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options*, 1994, s. 190.

[24] Ibidem, s. 192.

[25] P. Krugman, *Past and Prospective Causes of High Unemployment*, w: *Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options*, 1994, s. 58–58.

[26] Udział podatków od wynagrodzeń w Wielkiej Brytanii wynosił w roku 1995 54,2, w Niemczech 54,3, we Francji 51,9, w Polsce 44,8. Por. J. Elmeskov, *High and Persistent Unemployment Assessment of the Problem and It's Causes*, OECD, Paris 1993.

[27] Por. W. Pasko-Porys, *Elastyczne formy czasu pracy w UE*, „Polityka Społeczna" 1999, nr 3, s. 12.

Tab. 4. Efektywne stopy podatkowe i poziom opieki socjalnej w latach 1965–1989

Kraj	Efektywna stopa opodatkowania*			Zasiłki i ochrona socjalna**		
	1965	1979	1989	1965	1979	1989
Niemcy	31,6	37,7	38,1	15,2	22,1	24,4
Francja	34,5	40,2	43,8	31,3	35	39,6
W. Brytania	30,4	32,6	36,5	8,7	15,4	14,2
USA	25,9	29	30,1	9,9	19,5	20,1

* Nominalna stopa opodatkowania skorygowana o efekt ulg podatkowych[28].

** Zasiłki i ochrona socjalna jako procent płacy.

Źródło: J. Elmeskov, *High and Persistent Unemployment Assessment of the Problem and It's Causes*, OECD, Paris 1993, p. 49.

utrudniających rotację zatrudnienia. Postęp procesu deregulacji mierzony jest między innymi poziomem wskaźników elastyczności[29] (patrz tab. 5).

Tab. 5. Wskaźniki sztywności rynku pracy we Francji, Niemczech, Wielkiej Brytanii w latach1980–2000

Kraj	Stałe zatrudnienie		Okresowe zatrudnienia		Zwolnienia grupowe	Ogólny wskaźnik sztywności rynku pracy	
	Lata 80.	Lata 90.	Lata 80.	Lata 90.	Lata 90.	Lata 80.	Lata 90.
Francja	2,3	2,3	3,1	3,6	2,1	2,7	3,0
Niemcy	2,7	2,8	3,8	2,3	3,1	3,2	2,5
W. Brytania	0,8	0,8	0,3	0,3	2,9	0,5	0,5
USA	0,2	0,2	0,3	0,3	2,9	0,2	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD Employment Outlook 1999.

[28] Por. R. E. Hall, D. W. Jorgenson, *Tax Policy and Investment Behavior*, „American Economic Review" 1967, vol. 57.

[29] Ze względu na brak jednego ilościowego miernika, który mógłby pełnić rolę barometru, metodyka określenia stopnia elastyczności lub sztywności rynku pracy oparta jest na zestawie wskaźników. Zgodnie z literaturą przedmiotu można stwierdzić, że stosowane są cztery miary elastyczności rynku pracy, które przyjmują autorzy studiów OECD:

(1) wskaźnik ustawowej ochrony zatrudnienia, który przybiera wartości od 1 do 6. Im wyższa wartość, tym ściślejsza ochrona zatrudnienia przez przepisy prawne. Wskaźnik jest konstruowany dzięki przeglądowi stanu ustawodawstwa, na podstawie którego powstaje zestaw 22 wskaźników, tj. 12 wskaźników dotyczących stałego zatrudnienia, 6 wskaźników dotyczących okresowego zatrudnienia, 4 wskaźniki dotyczące grupowych zwolnień;

(2) wskaźnik uzwiązkowienia, pozycji przetargowej związków zawodowych (siły związków zawodowych);

(3) obciążenia wynagrodzeń podatkami i składkami na ubezpieczenie społeczne;

(4) miary stopnia pokrycia kosztu i efektywności pasywnych i aktywnych środków rynku pracy.

Wartości wskaźnika sztywności rynku pracy zamieszczone w tabeli 5 wskazują na rozluźnienie regulacji w Niemczech w minionym dwudziestoleciu, natomiast we Francji na ich zaostrzenie. Stopień regulacji rynku pracy w najmniejszym stopniu ulegał zmianie w dwóch krajach o najwyższym wskaźniku Okuna – w Wielkiej Brytanii i USA[30]. Wynika to między innymi z faktu, iż są to kraje o najbardziej zliberalizowanym podejściu do kwestii zatrudnienia okresowego (temporary employment[31]). W krajach tych nie istnieją żadne regulacje dotyczące ponownego zatrudnienia na czas określony oraz maksymalnego trwania czasu pracy okresowej. W Niemczech spadek wskaźnika sztywności rynku pracy wystąpił mimo nieznacznego wzrostu regulacji zatrudnionych na czas nieokreślony (regular employment) oraz przez obniżenie ochrony okresowo zatrudnianych. We Francji istniała odwrotna tendencja. Wzrost wskaźnika sztywności rynku pracy wystąpił przy wzroście uregulowań dotyczących okresowo zatrudnianych. Zarówno w Niemczech, jak i we Francji występują ścisłe ograniczenia zatrudnienia na czas określony[32].

Porównanie wskaźników sztywności rynku pracy ze wskaźnikiem Okuna sugeruje powiązanie wielkości[33]. Silna ochrona zatrudnienia obniża zatrudnienie i obniża szanse na zatrudnienie. Regulacja rynku pracy wywołuje z kolei między innymi zjawisko podziału rynku pracy. Zarówno sztywność rynku pracy, jak i segmentacja rynku pracy obniża intensywność przepływów pomiędzy bezrobociem i zatrudnieniem oraz powoduje, iż siła związku jest niska. Zatem poziomu wskaźnika Okuna w krajach o wysokiej protekcji zatrudnienia jest niższy (por. tabela 3). Ponadto elastyczność rynku pracy w Niemczech i Francji jest nawet niższa niż w Polsce. Jednak związek między produktem krajowym i bezrobociem jest w tych krajach znacznie mocniejszy niż w Polsce.

Szerszy opis metodyki wskaźnika Ustawowej Ochrony Zatrudnienia oraz wskaźnika elastyczności można odnaleźć w: *Employment Outlook*, 1999, rozdz. 2, OECD Job Study [OECD 1994a].

[30] Por. *Summary of Indicators of Strictness of Employment Protection Legislation*, DICE, www.ifo.de, 30.11.2002.

[31] Są to umowy na czas określony, obejmujące okres próbny lub/i czas szkoleń. W. Pasko-Parys, *Elastyczne formy czasu pracy w UE*, „Polityka Społeczna" 1999, nr 3, s. 9–15.

[32] W Niemczech szczególnie chroniony jest przemysł budowlany. Występują tam ograniczenia dotyczące odnowienia kontraktów, natomiast łączny czas trwania zatrudnienia na zasadach umowy okresowej nie może przekroczyć 24 miesięcy. Jeszcze silniejsze ograniczenia występują we Francji, gdzie czas trwania umowy nie przekracza 18 miesięcy przy możliwości przedłużenia umowy po okresie wyczekiwania wynoszącym jedną trzecią czasu trwania poprzedniego kontraktu. Po wyczerpaniu okresu zatrudnienia na czas określony pracownik powinien zostać przyjęty na zasadach stałej umowy o pracę. Powoduje to znaczne ograniczenia w swobodzie dostosowania czynnika pracy do potrzeb produkcji. W. Pasko-Parys, *Elastyczne formy...*, op.cit., s. 9-15.

[33] W. Ochel, *New Empirical Findings on the Labour Market Effects of Employment Protection*, DICE Report, www.ifo.de, 30.11.2001.

5. Związek między produktem społecznym i bezrobociem w Polsce i jego prognoza po akcesji Polski do UE

Rzeczywistość, w jakiej kształtuje się siła związku w krajach Unii Europejskiej, dotyczyła także Polski w trakcie przygotowań do członkostwa i ma znaczenie obecnie, po przystąpieniu do ugrupowania. Proces integracji Polski z Unią Europejską zmienia obecnie w sposób ciągły i trwały uwarunkowania funkcjonowania związku w gospodarce transformowanej.

Analizy[34] ilościowe związku w Polsce wykazały, że zależność ma charakter złożony. Lata 1990–2001 charakteryzowały się wysoką zmiennością produktu społecznego i bezrobocia (patrz rys. 1). Chociaż zmienność wahań szeregów czasowych w okresach miesięcznych i kwartalnych miała charakter przeciwstawny (na co wskazują wszystkie wyniki analiz regresyjnych), jednak stopień powiązania tych zmian był bardzo niski. Wartość współczynnika Okuna wahała się w przedziale od –0,02 do –0,1. Podobnie analiza kointegracji szeregów wskazuje na bardzo niską siłę powiązania. Uzyskane wyniki silnie wskazują raczej na przypadkową zbieżność wahań niż konsekwentną reakcję zmiennych. Uzyskanie modelu o zadowalającym poziomie dopasowania stanowi problem związany z niestabilnością związku.

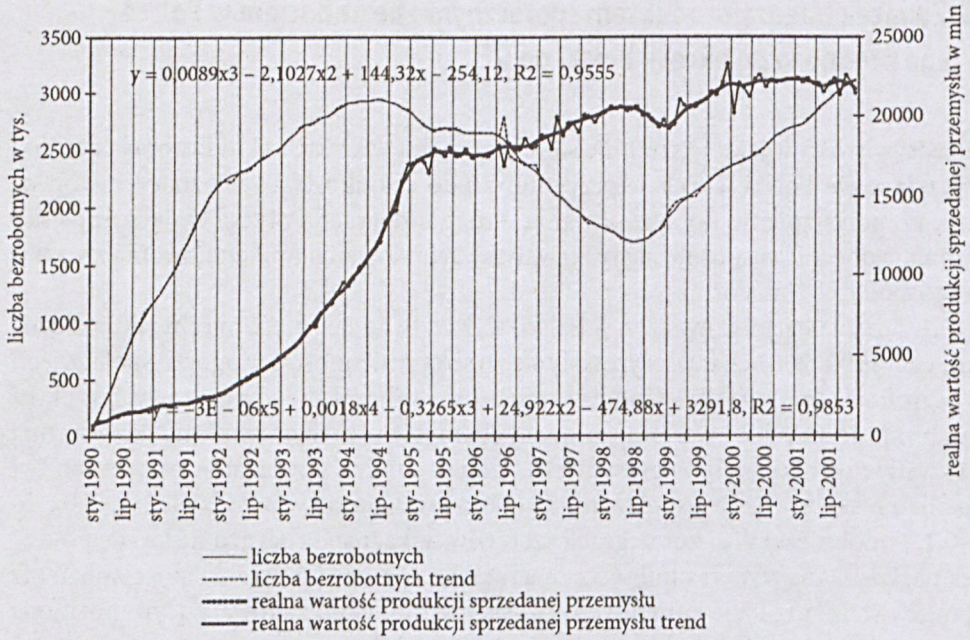
Eliminacja okresu 1990–1993, w którym wystąpiło silne obniżenie wartości produktu krajowego i bezrobocia, nie sprzyja poprawie wyniku analizy siły związku. Związek w latach 1994–2001 był bardzo słaby. Na tej podstawie można stwierdzić, że w warunkach nieregularnych zmian produktu społecznego i bezrobocia w gospodarce, wywołanych transformacją, korzystniejsze jest badanie podokresów zmian. W gospodarce polskiej pozytywny rezultat uzyskano dla badanego podokresu: 08.1994 – 07.1998, ponieważ wskaźnik Okuna był tu najwyższy i wynosił –0,5, przy również najwyższym – z dotychczas uzyskanych – wskaźniku determinacji równym 0,5[35].

Informacja o znikomej sile powiązania zmian produktu krajowego i bezrobocia sugeruje występowanie przewagi czynników destabilizujących procesy prowadzące do występowania związku. Są to czynniki wpływające na bezrobocie, związane są z jakością podaży pracy, z poziomem wykształcenia[36], mobilnością, motywacją

[34] Opis procedury obliczeniowej oraz pełna prezentacja wyników badań patrz: A. Ziomek, *Badanie związku między produktem krajowym a bezrobociem w Polsce oraz wybranych krajach UE i USA*, praca doktorska, AE Poznań, 2003, s. 183.

[35] Szerzej na ten temat zob. w niniejszym zbiorze: W. Balicki, D. Piątek, *Błędne koło bezrobocia. Czy można liczyć na przyspieszenie wzrostu gospodarczego?* Zob. też: J. Karpiński, *Koniunktura gospodarcza a kształtowanie się zatrudnienia i bezrobocia*, w: *Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych*, red. W. Jarmołowicz, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2003, s. 88–101.

[36] Silny wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa w grupie osób z wykształceniem wyższym, prawie podwojenie liczby studentów w okresie 1990–1998, wskazuje na to, iż poziom wykształcenia ma istotny wpływ na poziom bezrobocia. Por. *Human Development Raport, Poland '98*, Access to Education, CASE, Warszawa, 1998, s. 54.

wartości zmiennych powstały w wyniku eliminacji wahań sezonowych metodą Census Arima X11

Rys. 2. Porównanie realnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu (w mln zł) i liczby bezrobotnych (w tys. osób)

Źródło: opracowanie własne

poszukiwania pracy. Ponadto wpływ kapitału ludzkiego bezrobotnych na badany związek urzeczywistnia się wówczas, gdy wystąpi nań popyt. Nie wystarczy zatem, aby stan kapitału był zadowalający, potrzeba też, aby odpowiadał on wymaganiom i zapotrzebowaniu popytu. Wysoki stopień dopasowania podaży, w sensie kwalifikacji, do popytu na pracę jest katalizatorem powiązań między wytworzonym produktem a liczbą zatrudnianych pracowników.

Kłopoty z dopasowaniem podaży pracy do popytu na pracę pod względem kwalifikacji są widoczne na rynku pracy w Polsce od roku 1991. Przyczyną głębokiej nierównowagi są w tym przypadku zmiany w sektorze przedsiębiorstw, które oddziaływały na stan i strukturę zatrudnienia. Rosnący[37] sektor przedsiębiorczości prywatnej w Polsce łagodził oddziaływanie kryzysowych procesów restrukturyzacyjnych na sferę czynnika pracy. Rozwój prywatnej przedsiębiorczości stanowił wyraźną przeciwwagę dla kurczącego się, w sensie spadku zatrudnienia, sektora publicznego (porównaj tab. 6). Z przedstawionych danych wynika, że pracę oferowano w tym okresie przede wszystkim w sektorze prywatnym. W sektorze publicznym przeważał spadek zatrudnienia. Okres 1994–1995 można uznać za czas silnej

[37] Zob. J. Winiecki, *Polska niezakończona transformacja*, Centrum A. Smitha, Warszawa 1996.

racjonalizacji zatrudnienia, to znaczy likwidacji bezrobocia ukrytego. Jednak wraz ze wzrostem liczby miejsc pracy w sektorze prywatnym wymagania pod względem kwalifikacji zatrudnianych uległy zmianie. Natomiast zmiana poziomu wymagań spowodowała osłabienie przepływu pomiędzy bezrobociem i zatrudnieniem, mimo rosnącego poziomu produktu społecznego.

Tab. 6. Zmiany w liczbie pracujących z podziałem na sektory gospodarki w latach 1990–1995 (w tys. osób)

Okres	Ogółem	Sektor publiczny	Sektor prywatny
1990–1993	–2631	–3219	+588
1994–1995	+187	–479	+666

Źródło: raport ONZ 1995, *Podstawowe tendencje na rynku pracy w Polsce w okresie transformacji.*

Warunki, jakie powinny być spełnione, aby bezrobocie malało wraz ze wzrostem produktu, są następujące:

1) popyt na pracę musi przewyższać skalę napływu do bezrobocia – wówczas chłonność rynku będzie niwelować wzrost nadwyżki pracy wynikającej między innymi z bezrobocia;
2) oferty pracy w danym okresie muszą być na tyle różnorodne, by poszukujący pracy mógł odnaleźć ofertę właściwą pod względem zawodowym, kwalifikacyjnym, płacowym w dość krótkim czasie. Tymczasem im mniej ofert pracy na rynku, tym są one bardziej wyszukane bądź mało zróżnicowane pod względem oferowanych warunków.

Obecna sytuacja wymaga podniesienia konkurencyjności kapitału ludzkiego bezrobotnych, dlatego też chcący się kształcić muszą mieć szeroki dostęp do uczestnictwa w różnych formach dokształcania lub kształcenia ustawicznego. W połowie lat 90., gdy wystąpiła widoczna poprawa kondycji gospodarczej, znów pojawiły się problemy związane z trudnością obsadzenia nowych miejsc pracy, co nadal pogłębiało bezrobocie strukturalne. Rozmiar bezrobocia strukturalnego jest jedną z przyczyn słabości związku w Polsce. Wyjaśniając dokładniej, słaba siła związku to wynik między innymi niekorzystnej nierównowagi pomiędzy bezrobociem koniunkturalnym i strukturalnym. W minionym dziesięcioleciu przeważało bezrobocie strukturalne[38]. Jest to typ bezrobocia, którego przyczyny wahań są acykliczne. Stąd nie podlega ono wahaniom w odpowiedzi na zmiany aktywności gospodarczej. Liczbowe wartości trzech typów bezrobocia zostały przedstawione w tabeli 7.

Na podstawie danych tabeli 7 można stwierdzić, że bezrobocie strukturalne w Polsce ma wysoką wartość w stosunku do bezrobocia rzeczywistego. Zgodnie z tą proporcją związek między produktem krajowym i bezrobociem dotyczy głównie bez-

[38] M. Góra, *Instytucjonalne źródła bezrobocia w Polsce*, w: *Polski rynek pracy w latach 1990–1996*, Wybrane zagadnienia, ISP, Warszawa 1997.

Tab. 7. Różnice stóp bezrobocia w Polsce w latach 1993-2000

Typ wskaźnika (w %)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1. Bezrobocie rzeczywiste*	14,02	14,43	13,33	12,38	11,25	10,55	13,9	16,10
2. Bezrobocie równowagi**	13,06	13,35	11,26	9,46	8,54	7,39	–	13,18
3. Bezrobocie strukturalne	13,30	13,66	11,93	9,76	9,35	8,35	–	12,72

* Bezrobocie rzeczywiste to inaczej aktualna stopa bezrobocia.

** Na temat metody pomiaru bezrobocia równowagi i bezrobocia strukturalnego patrz szerzej: E. Kwiatkowski, *Bezrobocie i zatrudnienie a PKB w Polsce w latach 1993–2001*, Ekonomista 2002, nr 3.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Kwiatkowski, *Bezrobocie i zatrudnienie a PKB w Polsce w latach 1993–2001*, Ekonomista 2002, nr 4, s. 335.

robocia strukturalnego. Wynika to ze skali bezrobocia strukturalnego, jak i z efektu rozlewania się jego wpływu na gospodarkę. Przykładowo, ze względu na wysoki poziom bezrobocia strukturalnego, dostosowane zostają instytucje funkcjonowania rynku pracy, takie jak ubezpieczenie bezrobotnych albo programy wcześniejszych emerytur. Działania te powodują zmiany obciążenia po stronie wydatków budżetu, które potencjalnie mogą wywoływać korektę stóp procentowych i poziomu inflacji. W odniesieniu do przyczyn niskiej siły związku w Polsce można raczej mówić o niedopasowaniach, związanych ze sztywnością rynku pracy, jak i o uporczywym w niwelacji bezrobociem strukturalnym[39].

Z punktu widzenia analizowanego związku trudno jest jednoznacznie ustalić charakter wpływu działań państwa na badany związek. Założenie o szkodliwości ingerencji w stosunku do siły sprzężenia sugeruje, że po to, by związek istniał, należy zapewnić swobodę prowadzenia działalności gospodarczej. Jednakże „podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej nie podlega obecnie nadmiernym ograniczeniom i w zakresie wolności gospodarczej osiągnięty został stan porównywalny z istniejącym w krajach Europy Zachodniej"[40]. Jednak skoro stan siły związku jest niewystarczający, warto zwrócić uwagę na stopień adekwatności polityki rynku pracy, która powinna wspomagać rynkowy proces przepływu między bezrobociem i zatrudnieniem, gdy poziom produktu społecznego ulega wahaniom.

Z analiz empirycznych wynika, iż kierunki adresowania aktywnych programów walki z bezrobociem są niedostosowane do faktycznie identyfikowanych grup problemowych. Ponadto słabo stymulują odpływ z bezrobocia i poprawianie szans stałego zatrudnienia dla bezrobotnych. Źródłem takiej tendencji jest nieefektywność

[39] M. Góra, M. Walewski, *Bezrobocie równowagi w Polsce – wstępna analiza i próba oszacowania*, „Polityka Gospodarcza" 2002, nr 4, s. 38. Zob. też w niniejszym zbiorze: B. Woźniak, *Bezrobocie a równowaga rynku pracy. Koncepcje teoretyczne i praktyka funkcjonowania gospodarki rynkowej*.

[40] J. Kropiwnicki, *Miejsce gospodarki polskiej na drodze od systemu centralnie planowanego do gospodarki rynkowej* (maszynopis), Fundacja Promocji Rozwoju im. E. Lipińskiego, Warszawa 1996.

bodźców intensywnego poszukiwania pracy. Wynika to z wysokości zasiłku i oderwania poziomu od wysokości zarobków[41].

Przewaga biernych form pomocy w postaci wypłacania zasiłków, w okresie transformacji, jest zdeterminowana:
- potrzebą natychmiastowej pomocy ubożejącej grupie ludności,
- brakiem skutecznych rozwiązań pomocy poszukującym pracy,
- brakiem właściwych rozwiązań prawnych.

Realizacja pasywnej polityki rynku pracy w postaci dystrybucji zasiłków opóźnia wyjście z bezrobocia. W latach 1990–1996 świadczył o tym duży odsetek osób nie poszukujących pracy wśród otrzymujących zasiłek. Funkcja zasiłków dla bezrobotnych miała charakter pomocy socjalnej. Zasiłek spełniał funkcję dochodową, pomniejszając funkcję motywacyjną, między innymi przez to, że był przyznawany w równej wysokości przez cały okres trwania, a różnica poziomu zasiłku i płacy minimalnej była zbyt niska[42].

Rozwój rynku pracy jest procesem długofalowym. System przyznawania zasiłków został silnie zmodyfikowany i spełnia funkcję wzmacniania badanego związku poprzez ograniczenie pomocy finansowej. Silne zaostrzenie warunków przyznawania zasiłków oraz powiązanie wysokości zasiłków z wysokością zarobków i stażem pracy pozwala częściowo na rozwiązanie problemu niskiej motywacji poszukiwania zatrudnienia[43]. Zatem efekty polityki rynku pracy oddziaływały w badanym okresie na siłę związku.

6. Wnioski

Dominujące w Europie bezrobocie strukturalne i długookresowe, przy jednocześnie aktywnej polityce ochrony zatrudnienia, są głównymi czynnikami, które mają wpływ na słabszą niż w USA siłę związku w krajach UE. Z kolei postępująca integracja Polski z UE stwarza bardziej prawdopodobne zbliżanie się charakteru związku w Polsce do UE niż do USA. Jednocześnie nie można oczekiwać szybkiej zmiany sposobu funkcjonowania rynków. W przypadku bezrobocia, charakter zjawiska pozostanie właściwy każdej gospodarce narodowej, odzwierciedlając mankamenty jej działania.

---

[41] Por. E. Kwiatkowski, *Aktywna polityka państwa na rynku pracy w Polsce*, w: E. Kryńska i in., *Polityka państwa na rynku pracy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Raport*, Zeszyt nr 12, IPSS, Warszawa 1998, s. 121, Zob. też.: E. Kwiatkowski, T. Tokarski, *Efekty polityki państwa wobec rynku pracy w Polsce*, „Ekonomista" 1997, nr 3; W. Jarmołowicz, B. Woźniak, *Państwo jako podmiot polityki gospodarczej na rynku pracy*, w: *Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych*, red. W. Jarmołowicz, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2003, s. 274–288.

[42] H. Zarychta, *Pasywna polityka rynku pracy w Polsce w latach 1990–1996*, w: E. Kryńska i in., *Polityka państwa…*, op.cit., s. 164.

[43] Ibidem, s. 165.

Na wzrost siły związku w Polsce w porównaniu do najwyżej rozwiniętych krajów UE można liczyć tylko po osiągnięciu podobnego stopnia rozwoju rynków. Z pewnością członkostwo w tym ugrupowaniu wspomaga rozwój rynków ze względu na ścisłą współzależność w ich funkcjonowaniu. Jeśli liczyć na istotny wzrost inwestycji i napływ kapitału zagranicznego, wówczas ożywienie na rynku pracy jest prawdopodobne. Jednak nie oznacza to jeszcze automatycznie wzmocnienia związku. Powinny wykształcić się mechanizmy sprawnej reakcji rynku pracy na zmiany produktu społecznego. Oznacza to potrzebę niezbędnego wzrostu elastyczności podaży pracy. Sprzyja temu dostęp bezrobotnych do kształcenia, wzrost skłonności do mobilności przestrzennej i zawodowej. Zasady polityki przeciwdziałania bezrobociu w Polsce są przy tym obecnie spójne z zasadami UE. Koncepcje kształtu wdrażanych programów rynku pracy są dość często podobne do koncepcji programów funkcjonujących już w UE. Dlatego wpływ akcesji na związek pod tym względem nie wydaje się istotny. Natomiast wykorzystanie środków funduszy strukturalnych będzie sprzyjać podnoszeniu jakości podaży pracy i wzmacnianiu związku, ponieważ wzrost atrakcyjności bezrobotnych skraca czas poszukiwania pracy, jeżeli podnosi się liczba ofert pracy.

Znacznie bardziej istotny wpływ na kształtowanie się silniejszego związku ma wystawienie Polski po raz kolejny na oddziaływanie ostrej konkurencji. Jest to ewidentna presja na podnoszenie wydajności i jakości pracy oraz produkcji. I jest to zarazem najważniejszy argument przesądzający o prawdopodobnym wzroście siły związku w długim okresie.

Dokładna ocena zmian trendu siły zależności jest trudna do przewidzenia. Można jedynie stwierdzić, że istnieją znaczne szanse na jego wzrost w dłuższym okresie. Wynika to z zasad działania jednolitego rynku wewnętrznego i swobody przepływu towarów i usług, kapitału i siły roboczej.

Literatura

Acocella N., *Zasady polityki gospodarczej*, PWN, Warszawa 2002.

Bednarzik W., *The Role of Entrepreneurship in U.S. and European Job Growth*, „Monthly Labor Review", July 2000.

Cellary W., *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w elektronicznej gospodarce* (maszynopis powielony).

Elmeskov J., *High and Persistent Unemployment Assessment of the Problem and It's Causes*, OECD, Paris 1993.

Employment Outlook, 1999, rozdz. 2, *OECD Job Study* [OECD 1994a].

European Commission, *The Competitiveness of European Industry*, Raport.

Freeeman R. B., *Individual Mobility and Union Voice in the Labor Market*, „American Economic Review" 1976, nr 5.

Góra M., *Instytucjonalne źródła bezrobocia w Polsce*, w: *Polski rynek pracy w latach 1990–1996. Wybrane zagadnienia*, ISP, Warszawa 1997.

Góra M., Walewski M., *Bezrobocie równowagi w Polsce – wstępna analiza i próba oszacowania*, „Polityka Gospodarcza" 2002, nr 4.

Hall R. E., Jorgenson D. W., *Tax Policy and Investment Behavior*, „American Economic Review" 1967, Vol. 57.

Heckman J. J., *What Has Been Learned About Labor Supply in the Past Twenty Years*, „American Economic Review" 1993, nr 5.

Human Development Raport, Poland '98, Access to Education, CASE, Warszawa, 1998,

Juster T. F., Stafford F., *The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models and Problems of Measurement*, „Journal of Economic Literature" 1991, nr 6.

Kaufman R. T., *An Intrnational Comparison of Okun's Law*, „Journal of Comparative Economics", Vol. 12, nr 2.

Klandemans B., *Psychology and Trade Union Participation: Joining, Acting, Quitting*, „Journal of Occupational Psychology" 1986, nr 59.

Kropiwnicki J., *Miejsce gospodarki polskiej na drodze od systemu centralnie planowanego do gospodarki rynkowej* (maszynopis), Fundacja Promocji Rozwoju im. E. Lipińskiego, Warszawa 1996.

Kryńska E., *Polityka państwa na rynku pracy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Raport*, Zeszyt nr 12, IPiSS, Warszawa 1998.

Kryńska E., *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa 2001.

Kwiatkowski E., *Bezrobocie i zatrudnienie a PKB w Polsce w latach 1993–2001*, „Ekonomista" 2002, nr 3.

Kwiatkowski E., Tokarski T., *Efekty polityki państwa wobec rynku pracy w Polsce*, „Ekonomista" 1997, nr 3.

Lucas R. E., *Capacity Overtime and Empirical Production Function*, „American Economic Review Proceedings" 1970, nr 5.

Medoff J. A., *Layoffs and Alternartives under Trade Unions in U.S. Manufacturing*, „American Economic Review" 1979, nr 6.

Mortensen D. T., *Reducing Supply – Side Disincetives to Job Creation*, w: *Reducing Unemployment:Current Issues and Policy Options*.

National Current Labor Statistics, BLS, www.stats.bls.gov., 23.03.2002.

Ochel W., *New Empirical Findings on the Labour Market Effects of Employment Protection*, DICE Report, www.ifo.de, 30.11.2001.

Pasko-Porys W., *Elastyczne formy czasu pracy w UE*, „Polityka Społeczna" 1999, nr 3.

Prachowny M. F. J., *Okun's Law: Theoretical Foundations and Revised Estimates*, „The Review of Economics and Statistics" 1993, nr 55.

Raport ONZ 1995, *Podstawowe tendencje na rynku pracy w Polsce w okresie transformacji.*

Reducing Unemployment: Current Issues and Policy Options, Sympozjum, Wyoming, 1994, materiały konferencyjne.

Regional Employment Growth and the Business Cycle, „Economic Perspectives" 1999, nr 23.

Rynek pracy w warunkach zmian ustrojowych, red. W. Jarmołowicz, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2003.

Sargent T. J., Wallace N., *The Elasticity of Subtitution and Cyclical Behavior and Labor's Share*, „American Economic Review" 1974, nr 2.

Schnabel G., *Output Trends and Okuns Law*, BIS Working Papers, nr 111.

Socha M., Sztanderska U., *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce*, PWN, Warszawa 2000.

Summary of Indicators of Strictness of Employment Protection Legislation, DICE, www.ifo.de, 30.11.2002.

Winiecki J., *Polska niezakończona transformacja*, Centrum A. Smitha, Warszawa 1996.

Ziomek A., *Badanie związku między produktem krajowym a bezrobociem w Polsce oraz wybranych krajach UE i USA*, praca doktorska, AE Poznań, 2003.

Agnieszka Ziomek

THE PRODUCT, UNEMPLOYMENT RELATIONSHIP IN USA, CHOSEN EU COUNTRIES AND POLAND DURING TRANSITION PERIOD

(Summary)

The paper includes the short review of chosen countries, such as: USA, France, Germany and Great Britain. The main point of interest concerns the rhythmical changes in product and unemployment relationship. The analyse of relation is presented through the relation strange study, based on the long term data set. Moreover the draft of the system, creating relationship conditions is presented. The study intends to answer the question of relation strange in Poland during transition and after the EU accesion.